

LES MEMÒRIES DE JOAN REQUESENS I URGELL,
DE MONTMANEU.
UN TEXT DEL S. XIX PER A LA HISTÒRIA
I PER A LA LLENGUA

JOAN REQUESENS I PIQUÉ

Aquest treball va obtenir un accèssit en el V Premi d'Investigació Jaume Caresmar i Alemany, atorgat l'any 1996 i convocat conjuntament per l'Ajuntament d'Igualada i el Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada.

Factum abiit, monimenta manent.
(OVIDI, Fasti, 4, 709)

INTRODUCCIÓ

Tenim, *in aedibus*, unes memòries escrites per Joan Requesens i Urgell, cosí germà del besavi del nostre besavi. Són molt breus i les editem, no pas com a libació en el braser de la vanitat -o si de cas, molt de passada-, sinó per posar-les a l'abast dels historiadors i dels filòlegs. Una mostra més (1) de la llengua catalana de la primera meitat del segle passat; un retall petit de la nostra memòria col·lectiva. Unes poques pàgines per formar part de «l'*alternativa més aferrada a la realitat*» que els historiadors han d'aplegar quan fan l'estudi d'aquella Guerra del Francès (2). Tal volta aquestes memòries podran llegir-se com un contrapunt a unes altres també escrites a la comarca de l'Anoia, les del rector de Pierola, mossèn Pere Solanllonch (3). Dos textos de dos extrems de la comarca, de dos homes semblants en idees, però diferents per educació i estament social; dues maneres de percebre d'una mateixa història.

Sense cap pretensió d'exhaustivitat, presentem aquest text acompanyat de quatre comentaris: el primer amb notícies de l'autor; el segon, les característiques del document; el tercer, unes acotacions d'història i el quart, una anàlisi lingüística.

(1) Diem «més» pensant, per exemple, en les memòries d'Antoni Bellsolèll (Antoni SIMON TARRÉS, *La Guerra del Francès segons les memòries d'un hisendat del Corregiment de Girona*, «L'Avenç», núm. 113 (març 1988), pàgs. 42-47), que se sumen a les de mossèn Pau Sagau (Llorenç SALLEN, *Dietari de Mn. Pau Sagau, rector de Vallvidrera* (1808-1815), «Bolletí dels Amics parroquials», núms. 1, 2, 3-4 de 1908); a les escrites per mossèn Isidre Serrat (Miquel FURRIOLS, *Dietari de mossèn Isidre Serrat* (1796-1815), «Ausa», Tom III (1958-1960), pàgs. 16-21); a les atribuïdes al mossèn gironí Antoni Perich (J. PELLA Y FORGAS, *Unes memories de la guerra de la independència*, «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», VI (1911-1912), pàgs. 1-6, 420-430 i 479-501); a les del metge sabadellenc Antoni Bosch i Cardellach (a cura d'Esteban CANALES GILI, *Una visió més real de la Guerra del Francès: la història de Bràfim d'en Bosch i Cardellach*, «Recerques», núm. 21 (1988), pàgs. 7-49) i a les del pagès Pau Porcet i Casas (*Llibre de polítiques i curiositats. Memòries de Pau Porcet (1788-1856) pagès de Sant Boi de Llobregat*, edició a cura de Jaume CODINA, Montserrat, Ajuntament de Sant Boi de Llobregat - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995). En les notes següents les citacions d'aquestes diverses memòries es faran per la dels seus editors, excepte les últimes.

(2) E. CANALES GILI, *Una visió més real...*, op. cit., pàg. 8.

(3) Josep TÉRMENS SAMSO i Francesc VALLS JUNYENT, *La guerra del francès en un poble de la comarca de l'Anoia*. «Notas» del Dr. Pere Solanllonch, rector de Pierola, dins *Miscellanea Aqualatensia* / 4. Homenatge al Dr. Joan Mercader i Riba. I. Estudis Locals, Igualada 1987, pàgs. 111-151.

Joan Requesens i Urgell nasqué a Montmaneu (Anoia) -bisbat de Vic- el 4 de juliol de 1766, era fill de Josep Requesens i Josepa Urgell -ambdós del mateix poble-. Va ser batejat dos dies després i se li imposaren els noms de Joan, Joaquim i desconeixem el tercer (4). El padrí fou Joan Urgell, potser l'avi matern o un oncle, i la padrina fou Maria Felipa, de Pallerols (la Segarra), però no sabem qui era. En Joan va ser el tercer de cinc germans (5). En una data desconeguda maridà Josefa Palou, amb qui tingué un fill, Josep, i de qui enviudà, també en temps incert. Morí a Montmaneu, on sempre visqué, el 22 de gener de 1846, pocs mesos abans de complir els 80 anys (6). No en tenim altres dades; les perdé l'arxiu parroquial en el foc de la guerra dels anys 1936-1939 (7).

A tot estirar podem saber que morí testat i fou enterrat a la tomba de la família «*Requesens de la Parral*», nom, aquest, que constava en el cremat llibre d'òbits de la parròquia i que deu correspondre a una de les branques familiars provinents de «*Masia Requesens de la Panadella*», nom, aquest altre, més general i ja documentat des del primer terç del s. XVII. També pel mateix llibre parroquial podem suposar que era un pagès benestant: pagà el dret de sepultura, tres oficis funerals -enterrament, novenari i cap d'any- de set capellans, els quals retribuí amb dotze sous cadascun i per cada funció, i el doble -per enterrament i novenari-

(4) Així consta en les dades aplegades en el mateix quadern de ses memòries, fol. 8 v, amb aquestes paraules: «*Vui que contam als 4 de Juliol de 1766 a nat Juan y quim fill de Jph requasens y Jusefa requasens y urgell y fou Bateijat lo dia 6 de Juliol del sobre dit any*». Aquest quadern i altres papers foren lliurats al meu pare Joan Requesens i Rius, a començaments dels anys 70, per la seva cosina de Barcelona Montserrat Requesens i Oliver.

(5) Segons consta, fol. 8 (veg. la nota anterior), nasqueren: Francesca el 9 de març de 1761 -moriria de petita puix que el seu nom el reprèn la segona-, Francesca Rosa Maria el 27 de febrer de 1763, Teresa el 26 de març de 1770 i Josep en data desconeguda.

(6) «*Dia veintitres de Enero del año mil ocho cientos cuarentiseis, en la tumba de Casa Recasents de la Parral Iglesia de Santa Maria de Monmaneu Obispado de Vich se dió sepultura Ecclesiastica á Juan Recasents Viudo dejado de Josefa Palou murió al dia antes de edad ochenta años poco mas ó menos [...]*» (fragment d'un certificat signat pel rector de Montmaneu el 13 de setembre de 1894, Ramon Grau, que també tradueix, diu, de «*los libros de óbitos ... del catalán vertido al castellano*», en paper timbrat N. O. 130.687).

(7) Agraeixo l'atenció de l'actual rector de Montmaneu, mossèn Pere Surinyach i Raulet. Amb mi repassà els papers que resten de l'antic arxiu parroquial, avui dipositats a la parròquia de sant Pere de Jorba, però... res no trobàrem en la recerca feta el 3 de desembre de 1994.

al rector del poble, més un dinar per a tots amb «tortas» incloses (8).

Llegint el seu escrit podem deduir que a més de ser propietari de terres i de ramats, posseïa certa instrucció, puix no sols redactà uns breus records de la seva vida, sinó que aplegà, en petits resums, una vuitantena llarga de notícies familiars i de la vila, indicant-ne a voltes on es trobava el document original. Aquest elenc constitueix el gruix més dens dels folis on va escriure les memòries i única font, molt parcial, d'aquesta branca de la família Requesens. Pel Dietari de la Generalitat de Catalunya del dimarts 7 d'abril de 1573, sabem que havia estat ferit en una batussa entre lladres i bandolers i homes aplegats pel procurador general del duc de Cardona, amb els quals anava, un anomenat «Requesens, pagès, de Agualada» (9). A la Panadella encara viuen Requesens; a Valls n'hi ha, d'aquesta branca, des de l'últim terç del s. XVII; des de finals del s. XIX, també cap a Barcelona, Rubí, Manresa i, des d'aquesta ciutat, cap a Igualada a començaments del XX (10).

De quan és la redacció? En el punt [6], però referint-se a l'any 1809 com s'especifica en el [10], parla dels seus pares encara vius, si bé en acabar-lo escriu que ja són morts. Cal entendre, doncs, que la redacció és molt posterior i, de fet, el paràgraf final es refereix a l'any 1828. Cal pensar que fou escrita entre poc després d'aquest any i abans de morir el 1846. Si ens fixem, però, en la claredat de la lletra -si no és una còpia de l'original feta per altri-, més aviat hem d'acostar-nos pels volts de 1830, quan passava poc dels 60 anys, més que no pas allargar el temps a major vellesa. Fos d'un any o d'un altre, la temporalització verbal és sempre en passat.

La claredat de lletra ara esmentada i una alteració en l'ordre cronològic de la narració, la de l'any 1809 entremig del 1820, també fan pensar en una altra mà que copiaria els retalls escrits per Joan Requesens. És possible. O va fer-ho ell

(8) «[...] *tenia hecho testamento y pagaron el derecho de sepultura. Y al mismo Dia se le celebraron los tres Oficios funerales de Entierro, Novena, y Cap de año [sic] con asistencia de siete Sacerdotes, dieron doce sueldos á cada Sacerdote por cada función y al Regente el doble al Entierro y Novena, pagaron la comida y Tortas*» (del mateix certificat esmentat a la nota 6).

(9) Des de finals del segle XVI (1592) existeix la masia Requesens al Pla de Ferran, en el lloc anomenat les Roques, més o menys a mig camí entre Montmaneu i Santa Coloma de Queralt.

(10) I qui no ens diu que totes aquestes branques no són part de la descendència bastarda del llinatge dels Requesens, «un dels més gloriosos de Catalunya», com el qualifica l'historiador A. Borràs? (Veg. Antoni BORRAS I FELIU, *El llinatge dels Requesens i la Seu Vella de Lleida*, dins *El llinatge dels Requesens i la Seu Vella de Lleida. La Verge del Blau. Diada de la Seu Vella*, 1987, 1988, Lleida, Publicacions dels amics de la Seu Vella, 1990, pàgs. 31-43).

mateix a partir d'esborranys anteriors. Aquest desordre cronològic no és, però, un fet aïllat en aquesta mena de memòries, com pot veure's en les d'Antoni Bellsollell, per exemple (11).

II

El document és una llibreta feta amb dos plecs de 6 mitjos folis, o més exactament, bifolis plegats pel mig i que així amiden 149 x 208 mm i donen un total de 24 nous folis, no numerats; han restat en blanc tot l'1, 16 i 17 i el 24 v. Tots ells duen la filigrana del paperer Francesc Romaní. Aquests folis foren confeccionats, tipus vitela, al molí, segurament, de Vallbona d'Anoia pels volts de l'any 1830 o un poc més ençà. Aquesta datació pot saber-se comparant el reliquiari de la filigrana, que és molt semblant a la del número 814 dels reproduïts per Valls i Subirà (12). La característica més remarcable és en el rectangle que fa de peu del reliquiari: hi ha la lletra **F** majúscula seguida d'una **O** petita i elevada, a l'esquerra i a la dreta, la **R** majúscula seguida d'una **I** també petita i elevada. No preterim, però, la possibilitat d'una falsificació -la «filigrana llamada de la custòdia del papeler Francisco Romaní, fue muy imitada», diu el mateix Valls i Subirà (13). De tota manera cal pensar en un paper del anys trenta del segle passat (14). Els folis van ser cosits amb fil, del qual queden trossos, a una sobrecoberta irregular de paper gruixut, bast i gris, avui ja estripat en la part superior. Unes taques d'humitat han malmès, i d'aquesta manera arrodonit, els angles exterior i interior inferiors de la llibreta; i ça i lla dels folis hi ha taques de rovell.

El text que transcrivim ocupa els folis 18 r. - 23 r.; emplena totes les pàgines de manera seguida. Pel que fa a la lletra s'hi observa una variació des del fol. 22 v. fins al final: esdevé un xic més prima i la tinta sembla més negra, menys oxidada, en l'acumulació que es féu en els espais interiors de les lletres **b**, **g** i **l**, per exemple. El traç és el d'una lletra cal·ligràfica molt clara i sorprenentment regular.

D'aquest document o memòries, JEF -Josep Elias Farré, cosí de cosins per la branca de la seva àvia paterna- en donà notícia i en copià una bona part a

(11) Veg. la nota 1.

(12) Oriol VALLS I SUBIRA, *El papel y sus filigranas en Catalunya*, Amsterdam, MCMLXX, vol. II, pàg. 119.

(13) Oriol VALLS I SUBIRA, *La Historia del papel en España. Siglos XVII-XIX*, Madrid, 1982, pàg. 219.

(14) D'aquest parer és, també, l'actual directora del Museu Molí Paperer de Capellades, Sra. Victòria Rabal, a qui agraeixo la seva atenció.

«*La Veu de l'Anoia*» el 27 de febrer de 1987. Ara, abans de fer-ne l'estudi històric i lingüístic, reproduïrem el seu comentari. «*Que aquests retalls d'història puguin servir perquè la gent de Montmaneu actual sàpiga quelcom de més dels seus avantpassats. Són pàgines viscudes. Són fulls escrits per un compatrici que, potser sense pensar-ho, deixà testimoni d'altres èpoques. Un testimoni que pot interessar els estudiosos i els mateixos homes i dones que ara viuen en aquest indret anoïenc*».

III

En començar el comentari històric cal adonar-se que les vuit parts en què hem repartit el text s'acorden als anys dels fets narrats d'una manera referencial àmplia i no han estat redactats, o si més no copiats, en ordre cronològic, com ja ho hem fet notar. La llarga I part s'inicia amb una data curiosa per l'exactitud que pretén, però tota ella és un resum general del període històric amb l'afegit de dues dades econòmiques de més enllà, exactament dels anys 1818 i 1819.

Les dues parts següents són cronològiques, si bé la major extensió de la III -que no transcrivim- es refereix al naixement dels seus néts Joan i Maria Francesca.

La IV retrocedeix al 1809.

Les restants retornen a la successió normal del temps.

El títol i subtítols que les encapçalen són nostres.

Com a dades i dates pròpiament històriques el text dona el començament de la presència francesa a Espanya i el seu final. L'inici el situa el 12 de febrer de 1807. La claredat de la xifra no admet cap dubte. Per la història sabem que si bé ja abans del Tractat de Fontainebleau alguna tropa passà la frontera del País Basc, no entrà, el francès, per La Jonquera, fins al dia 9 de febrer de 1808. El gruix de les tropes arribà a Barcelona el dia 13. Aquesta és la dada que hom considera a partir d'un testimoni excepcional, com ho és el dietari redactat pel pare Raimon Ferrer, de l'Oratori, que visqué a la ciutat comtal durant tots els anys de l'ocupació: «*Diario de Barcelona cautiva. Entrada de las tropas francesas, dia 13 de febrero de 1808. Hoy Sábado de Septuagesima, dia en que la Iglesia Católica, dexa el alegre Cántico de Alleluya, despues de una mañana y medio dia de los mas hermosos y serenos, encapotóse el Cielo, soplando un recio viento, mezclado con una fria y molesta llovizna, todo lo que iba en aumento, al paso que se nos avisaba la mayor aproximacion de las tropas francesas que habian de entrar en Barcelona. A las tres pues de la misma tarde entró por la Puerta Nueva la 1ª division á las órdenes del General en Gefe francés, Mr. Guillermo Filiberto Duhesme, General de Division, Grande Oficial de la Legion de Honor, y por su 2º el General Lechi, Comandante de las tropas Italianas, que*

llegaron en union con las francesas» (15). Aquest dia 12 no pot referir-se pas a Montmaneu. En la IV part escriu que la primera vegada que veié tropes franceses fou el setembre de 1809, la qual cosa fa pensar que el dia de febrer de 1807 sols pot ser-ho de 1808, referint-se als primers soldats vistos dintre de Barcelona. En les memòries d'Antoni Bellsollell llegim: «*lo die de Santa Eulària los donaren possessió de la Ciutadela y de Montjuich*» (16). Pau Porcet, pagès de Sant Boi de Llobregat, és més precís: «*particularment ne ban comansâ de entrar ho de harribar lo dia 12 del mes de Febrer ha dintra de la Pròpia Ciutat de Barcelona*» (17). I en un altre punt Porcet rebla la data amb un argument de més força: «*... jo, en la edat de 20 anys, dia per dia de Santa Eulària, que és lo dia 12 del Mes de Febrer, sent en lo any 1808, baren entrar los aposentados, tropas Francesas, en la present Ciutat de Barcelona*» (18). El fet que l'entrada, diguem-ne oficial, fos just l'endemà de la festa de la patrona de Barcelona, en ser recordada la invasió, fou cosa fàcil d'avançar la data vint-i-quatre hores i poder rememorar-la així com un major afront. Seria aquesta una explicació, però n'hi ha una altra: el dia 12 entren a Barcelona uns pocs soldats per preparar l'allotjament dels qui ho faran l'endemà, o simplement per comprovar que tot era en ordre... Són els primers que veié el poble i així els tres testimonis -que en un coincideix amb el propi aniversari- concorden perfectament i no alteren la consignació de l'entrada oficial.

Si hem de fixar-nos en dades de tota mena recollides per Joan Requesens, la primera serà la de la seva actitud política: es confessa allunyat de tota posició, «*nosaltres no érem de ninguna part*» [8], si bé sembla viure adaptat a la monarquia borbònica espanyola; veu els soldats napoleònics com un exèrcit invasor, però no s'està de remarcar que, quan al principi anaven juntament amb els «espanyols» sota el paraigües del Tractat de Fontainebleau, aquests «*eren los més dolents*», especificant-ne el perquè: els diners que els demanaven. Mentre que, de manera diferenciada, sembla parlar-nos de la maldat dels francesos, manifestada en matar

(15) Raymundo FERRER, *Barcelona cautiva, ó sea diario exacto de lo ocurrido en la misma ciudad mientras la oprimieron los franceses, esto es, desde el 13 de febrero de 1808, hasta el 28 de mayo de 1814. Acompaña a los principios de cada mes una Idea del Estado Religioso-Politico-Militar de Barcelona y Cataluña*, Tomo Primero, Barcelona, Antonio Brusi, 1815, pàg. 15.

(16) A. SIMON I TARRÉS, *La Guerra del Francès segons les memòries...*, op. cit., pàg. 45, col. b.

(17) *Llibre de politiqueses...*, op. cit., pàg. 187.

(18) *Ibidem*, pàg. 251.

els infants, violar les dones i profanar els llocs sagrats (19).

Aquest darrer aspecte, el primer que recorda tot just començar, és a dir, tot allò que afectà l'ordre i la moral de la família -els nens i les dones- i la moral i l'ordre social en la seva dimensió religiosa, sembla el més rellevant. Coincidentment, el mal fet en els temples i els objectes sagrats és una característica summament recalcada pel bon rector de Pierola.

Parla de Junes. Ho fa des del seu caire de recaptadores d'impostos «*perquè no teníem rei*», precisa; i les qualifica de juntes creades per «*sacrificar*», que vol dir «*sacrificar*» la gent. L'expressió no pot sorprendre'ns gaire. El mes de novembre de 1809 circularen pamflets anònims criticant les Junes; es queixaven de les quintes, a les quals també fa referència -«*fer quintes i més quintes*» [7]-, (20) es queixaven de l'allistament forçós al sometent -«*nos feien anar a somatén*» [4], diu-, etc. Doncs bé, en un d'aquests pasquins es llegeix: «*Lo Govern esta reduit y volen sacrificarvos*» (21). Era el llenguatge expressiu del poble. Reclutament de quintes, allistament al sometent i, en tercer lloc, que es «*feyen companyas de preferencias*». Aquestes companyies foren creades el 12 de desembre de 1811 per la Junta Central de Catalunya amb la missió d'ajudar l'exèrcit regular (22). I, encara, el pes dels bagatges: «*nos varen tenir una mula 35 dias*»! [6] (23).

Quan llegim, en la I part, la calamitat del pillatge, dels incendis i de «*totas las atrocitas amijinales*», potser haurem de pensar en l'ambient posterior a les batalles del Bruc creat ben a la vora de Montmaneu: va ser dissolt l'Ajuntament d'Igualada i els més exaltats i anàrquics crearen una conflictiva junta, que tampoc

(19) Amb unes o altres paraules, totes les memòries relaten fets semblats, com aquestes del metge de Bràfim (Alt Camp): «*atreviéndose a la iglesia parroquial [el 7 de juliol de 1810] hasta echar por tierra las sagradas hostias para hurtar sus cálices, cupones, custodia y ornamentos, destrozando sus altares, etc.*» (E. CANALES GILI, *Una visió...*, op. cit., pàg. 14).

(20) Veg., p. ex., l'annotació de Bosch i Cardellach l'octubre i el novembre de 1810 (E. CANALES GILI, *Una visió...*, op. cit., pàgs. 21-22).

(21) El text sencer pot llegir-se a Antoni MOLINER I PRADA, *La Catalunya resistent a la dominació francesa. La Junta Superior de Catalunya (1808-1812)*, Barcelona, Edicions 62, 1989, pàg. 54.

(22) Veg. E. CANALES GILI, *Una visió...*, op. cit., pàg. 40.

(23) «*El pueblo estaba vexadísimo por los muchos bagages que sin intermisión se llevaba la tropa a despecho de las justicias y sus dueños que, cansados de ir tras la tropa, los abandonaban*» (E. CANALES GILI, *Una visió...*, op. cit., pàg. 18). «*En las guerras, tot es molest, cansat i trevall, tant los pagos com los bagatjes*» (J. PELLA Y FORGAS, *Unes memories...*, op. cit., pàg. 486).

aconseguí reduir els escamots sorgits incontroladament, tot i la seva exaltació i força. I, de fet, aquesta Junta d'Igualada ja el 4 de juliol informà la Junta Superior de Catalunya «*dels excessos i desordres comesos en passar els sometents pels pobles de la comarca*» (24). Potser també haurem de veure, en aquestes memòries, l'avolesa de la junta igualadina encapçalada pel militar Antoni Roca. L'historiador Joan Mercader parla del terror que s'expandí per la comarca: contribucions de sang, emprèstits forçosos, requisicions, mals tractes a homes i dones, morts sense judici i fins i tot soldats enviats als rectors de la Pobla de Claramunt, Òdena i Santa Margarida de Montbui per forçar-los a donar diners (25). En el text es parla dues vegades dels préstecs forçosos i això, i tot plegat, ajuda a la descripció general dels temps de guerra: «*lo sert és que tot anava de mala manera*». Aquest quadre de malastres també podria al·ludir als saqueigs fets pels soldats napoleònics desertors, residents a Cervera, l'octubre de l'any 1810, que s'escampaven per l'Urgell i la Segarra (26).

Sols en la I part, la meitat del text és qüestió econòmica. El plany secular de la pagesia, agreujat per les circumstàncies de la guerra i uns anys d'extrema sequera. En qualssevol annals contemporanis, des de l'Empordà a l'Alt Camp, les xifres de duros, sous i lliures, els elevadíssims preus del blat i del vi, del peix salat o de l'oli són l'argument irrefutable davant dels desastres d'aquella guerra. En el punt [3] Requesens anota els infladíssims preus d'«*aquells anys*», que podem situar entre el 1809 i el 1811 si posem de costat altres testimonis. L'editat per Pella i Forgas adverteix que a l'Empordà, en el mes de maig de 1811, el blat «*y altres granas de fer pa*» arribaren a 55 i 40 pessetes la quartera per «*habersén portat las anyadas las pedregadas que vingueren als 11 Abril y als 17 Juny de 1810*» (27). I a Pierola, «*casi és increïble per la posteritat lo excessiu de preu ab que se posaren los aliments desde novembre de 1811 fins a maig de 1812. Arribà*

(24) A. MOLINER I PRADA, *La Catalunya resistent...*, op. cit., pàg. 57; hi ha la referència documental. Passats uns mesos, el 17 de setembre, el cap de la Junta igualadina, Antoni Roca, signava una carta adreçada a la Junta de Manresa informant-la d'haver agafat un tal Joan Grasats-Súria i Capdefranca, presoner fugat, juntament amb un altre home que portaven pólvora, bales, cartutxos (document núm. 933, dins Valentín SANTAMARIA CLAPERS, *Manresa en la Guerra de la Independencia. 300 Documentos de 1808 custodiados en el archivo de la ciudad y transcritos por...*, Manresa, [Imprenta de San José], 1960, pàg. 329).

(25) Veg. Joan MERCADER, *¿La Junta igualadina de 1808-1809, gobierno faccioso?*, «*Miscellanea Aqualatensia* / 5». Homenatge al Dr. Joan Mercader i Riba. II. Obra dispersa de Joan Mercader i Riba, Igualada 1987, pàg. 109.

(26) Veg. E. CANALES GILI, *Una visió més ...*, op. cit., pàg. 21.

(27) J. PELLA Y FORGAS, *Unes memories...*, op. cit., pàg. 490.

lo blat xexa a pagar-se a 20 y a 22 duros la quartera, quant lo mestall se pagaba a 16, 18 duros la quartera ...» (28). Amb altres quanties extretes de les anotacions de les rendes percebudes per la parròquia de Pierola: mentre les quantitats de quarteres de mestall i grans superiors oscil·laren entre les 103 i les 119 dels anys 1802 i 1808 respectivament, en l'any 1811 descendiren a 62 (29). Antoni Bellsollé testimonia aquesta sequera al seu mas d'Arenys de Munt: «*Nota d'axut y faltat d'aigua per las fonts, per los torrents y per los pous lo any 1809. En dit any a casa l'aigua de la font reculà més de la mitat; l'aigua dels molins d'Arenys axí mateix, motiu que molían a dos pessetes y a mig duro lo blat fort la quartera ...»*» (30). I en l'any 1812: «*Aquest estiu ha estat molt axut y faltat d'aygua per fonts, per torrents y per pous, de manera que infinits pous de esta vila s'axugaren. La font de casa també fou curtíssima, no podíam regar més que una vegada cada die y encara sens ésser plens los dos safreigs de casa»*. (31). La situació fou dramàtica: «*a les pobres collites de 1809 i 1811 cal afegir la pobresa, la misèria, la fam, les epidèmies i la desesperació de 1812»*, ha escrit Antoni Moliner replantant-ho amb dades de diversos llocs de Catalunya, com aquesta: «*al mercat d'Igualada, que se celebrava els dimecres i els dissabtes, els preus del blat gairebé es van duplicar en el curt període de tres setmanes, de derrerries de març a mitjan abril de 1810: <<(...) el que se compraba a tres duros y medio la cuartera se pagó el día 14 a 6 duros y medio y el que se compraba a 4 duros y medio se vendia a 8.>>»*» (32).

La segona part de les memòries és la narració de la sequera de l'any 1818, que s'arrossegava des de l'anterior, «*lo anomenat any de la gran Misèria y Sequedat del dit any 1817»* (33). Josep Fontana aporta xifres reveladores de la greu situació. Al port de Barcelona arribaren, en aquell 1818, 1.014'9 milers de faneques davant de les 545'6 de l'any anterior o les 529'5 del següent. O bé al mercat de Tàrrrega on, davant de les 472 quarteres de cereals venudes en 1816, en 1817 descendiren a 380, tot i que pujaren a 501 en l'any 1818 (34).

(28) J. TÉRMENS i F. VALLS, *La guerra del francès...*, op. cit., pàg. 147.

(29) Ibidem, pàg. 129.

(30) A. SIMON I TARRÉS, *La Guerra del Francès segons les memòries...*, op. cit., pàg. 45, col. a.

(31) Ibidem, pàg. 44, col. b.

(32) A. MOLINER I PRADA, *La Catalunya resistent...*, op. cit., pàgs. 182-183.

(33) *Llibre de polítiqueses...*, op. cit., pàg. 256; veg., també, les pàgines 40 i 122-140.

(34) Les dades aportades per J. Fontana i R. Garrabou es troben a Josep FONTANA LAZARO, *La quiebra de la Monarquía Absoluta 1814-1820*, Barcelona, Ariel, ³1978, pàg. 279.

L'any 1820 tornà a ser, pels verals de la Panadella i Montmaneu, ben malestruc (35) i Joan Requesens ho recorda dues vegades, en els punts [9] i [11].

En el [7] ens assabenta de la redempció de joves a l'hora d'allistar-se per a la guerra, i tot i que al final esmenta l'any 1819, les quantitats i els animals de permuta coincideixen amb altres testimonis dels anys bèl·lics. Antoni Bellsollé anota que el 1810 la redempció de la quinta feta pel general Campoverde a Tarragona costava 500 duros. I el metge Bosch i Cardellach el 5 de novembre de 1810 escrivia: «*Eran muchas las comisiones que se echaban sobre nuestros pueblos para prender los quintos sorteados y no presentados: en su defecto prendían a sus padres, hermanos, parientes o bestias, u otros efectos hasta redituvar la cantidad de 500 duros o para comprar 5 caballos -Requesens parla de 12-, o 100 fusiles -ell diu el doble-, o tantos uniformes, que eran los medios numerarios para eximirse*» (36).

I quan diu que ell i el seu cosí Riba -punt [6]- hagueren de redimir-se pagant 500 duros cadascun, concorda, també, amb Bosch i Cardellach que l'1 de juliol de 1810 escriví: «*Los enemigos desde la comarca de Lérida se extienden acia Agramunt, llevándose en rehenes a los más acaudalados de los pueblos, para afianzar el cobro de las exorbitantes contribuciones con que empobrecían los pueblos en dineros y géneros*». (37)

En la VII part -punt [14]-, rememora la revolta dels absolutistes, aquell temps qualificat per Joan Mercader d'«*oratjós període*» amb un gram de pagesívola ironia (38). L'any, aquí, potser indica tota l'agitació del Trienni Liberal (1821-1823), que finí amb l'arribada dels Cent Mil Fills de Sant Lluís. Però llegint-lo amb atenció i veient que narra la pròpia experiència, haurem de pensar en un període més restringit, el de la sublevació reialista de la primavera de 1822, que finí a partir de l'abril de l'any sobre.

Miquel Gutiérrez i Poch, en el seu treball *El Trienni Constitucional a la comarca de l'Anoia* (1820-1823), (39) mostra la dificultat de tot estudi sobre aquells

(35) «*Que estos frets de cinch dias de glassadas, per a ser en lo principi de lo any 1820, bàran matar molts Llimoners y Tarongers y també se baren morir casi todas las Bundàncias y alguns trossos de Pèsols sembrats primerenchs*» al pla del Llobregat (*Llibre de politiqueses...*, op. cit., pàg. 143).

(36) Veg., respectivament, A. SIMON I TARRÉS, *La Guerra del Francès segons les memòries...*, op. cit., pàg. 45, col. a, i E. CANALES GILI, *Una visió...*, op. cit., pàg. 21.

(37) E. CANALES GILI, *Una visió més real...*, op. cit., pàg. 16.

(38) Joan MERCADER, *Incidències político-socials damunt la propietat monacal catalana en el primer terç del segle XIX*, dins *Miscellanea Aqualatensia* / 5, op. cit., pàg. 403.

(39) Miquel GUTIÉRREZ I POCH, *El Trienni Constitucional a la comarca de l'Anoia* (1820-1823), dins *Miscellanea Aqualatensia* / 4, op. cit., pàgs. 153-180.

anys per la manca de documentació oficial i que, així, s'ha de limitar a documents privats o d'oficialitat menor. La vintena de ratlles del punt [14] són un document d'aquests privats i ben minso. Tot amb tot, ajuda un poc a veure quins eren els liberals i els reialistes i els neutrals que rebien d'uns i altres.

Joan Requesens situa el seu trist record el 1823. Hi ha la possibilitat de pensar que la primera detenció -i potser d'altres- fou entre el maig i el juny de 1822 i l'última ja el 1823; però també pot concentrar-se tot en els mesos de maig-juliol d'aquest segon any.

En la primera hipòtesi hi hauria aquella nit en què se l'emportaren juntament amb el seu fill cap a Cervera, els empresonaren i hagueren de pagar per alliberar-se'n, «y això [h]o féu el Sr. Pau Mirallas». Aquesta dada és preciosa. «*Miralles (D. Pablo), natural de Cervera, especie de máquina que no pensaba ni obraba mas que á impulsos del clero. Sirvió en la guerra de la independencia, dedicóse despues á la labranza, y tornó de nuevo á las armas al oír el grito de guerra*» (40). Pau Miralles era un hisendat de Cervera. Destruí la placa de la Constitució el 9 de maig de 1822 i va atacar el Convent de Sant Francesc de Paula, immediat a la Universitat, que era el reducte dels milicians constitucionalistes, amb l'ajut d'una seixantena d'homes (41). No és gens estrany que a un hisendat se l'anomeni «Sr.» malgrat l'atropellament. Hem de suposar que aquest fet succeí en les primeres setmanes de la revolta, diguem entre maig i juny. I en aquest mateix temps una altra detenció és atribuïda a «*lo ereu Miquel de Llindàs*». La presència d'una preposició entre els dos noms fa pensar en el xicot o home conegut com l'hereu Miquel, natural del poblat de Llindars, del municipi de Sant Pere dels Arquells, entre Cervera i la Panadella. I sense cap senyal de temps entremig, parla de l'assassinat de l'alcalde de Montmaneu el dia 24 de juliol i que l'endemà, sant Jaume, ell fou endut cap al poble de la Tallada del municipi de Freixanet de

(40) Florencio GALLI, *Memorias sobre la guerra de Catalunya, en los años 1822 y 1823*, Barcelona 1835, pàg. 22-23.

(41) Veg. José M^a. RAZQUIN JENÉ, *Los Miralles, guerrilleros realistas y del carlismo*, [Lleida], Instituto de Estudios Ilerdenses de la Excm. Diputación Provincial de Lérida - Delegación del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1977 (separata a la Biblioteca de Catalunya), pàg. 102. Pau Miralles «*personificaba en aquella ciudad la ideología y el modo de vida tradicionales: por un lado, <<no pensaba ni obraba más que a impulsos del clero>>, y, por otro, era un notable al estilo antiguo, <<asilo de los pobres, a quienes con su propia mano gustaba de distribuir limosnas>>*» (Jaime TORRAS ELIAS, *Liberalismo y rebeldía campesina, 1820-1823*, Barcelona, Ariel, 1976, pàg. 126; els textos que Torras reporta corresponen, el primer, al ja citat de Florencio GALLI, i el segon a José RIUS, *Elogio fúnebre del coronel don Pablo Miralles [...] en 12 de marzo de 1827*, [s.l.], pàg. 3).

Segarra, conegut també com el castell de la Tallada, tal volta el «castellot» que esmenta unes ratlles més amunt, on volien afusellar-lo. Tot seguit conta que el portaven de «dret a Sant Martí». Per la situació de la Tallada respecte de Montmaneu es dedueix que es dirigien cap al nord, a Sant Martí de Sesgueioles.

El final del relat és una fugida davant les tropes reialistes franceses; va estar presoner, per tant, dels liberals, que l'alliberaren a Tàrrrega després de pagar. La dificultat d'interpretació rau en aquest final, lligat a la detenció del dia 24 de juliol amb una i copulativa. Això fa pensar en una segona hipòtesi: que tota la narració sigui de l'any 1823, el primer empresonament abans de la mort de Pau Miralles -fou decapitat a l'ermita de Sant Ermengol, propera a Cervera, el 15 de maig de 1823- (42) i el final del dia de sant Jaume quan els liberals, estalonats pels reialistes i els soldats del duc d'Angulema, el deixen lliure. Aquesta explicació ajusta pas a pas les corredisses del 24 de juliol que finiren, a Igualada, amb l'entrada definitiva dels francesos l'endemà (43). Entremig hi hauria les altres detencions i ensurts.

Aquesta segona hipòtesi té les de guanyar si valorem la frase inicial: «*hi hagué una gran rebulació de jen*». Cert. Foren les anades i vingudes, la primera de l'any 1823, d'uns i altres sobre aquell extrem de l'Anoia i de la Segarra, ara en mans dels reialistes, ara en les dels liberals, sempre sortint-se'n pagant durs i amb l'ai al cor -«*no podíam estar segurs en nostras casas*»-, perquè «*no éram de ninguna part*».

I com qui diu sortir del foc per caure a les brases, la part VIII ens conta els mals de la Guerra dels Malcontents.

Si en la primera data de les memòries escrivia un any de menys, en la darrera un de més. L'esclat de la «*rebulació*» un cop paït el fracàs del primer intent del mes de març de 1827, esclafí de nou i el mes d'agost dominava una bona part de la Catalunya interior, com la ciutat de Cervera i la de Manresa, on entraren els reialistes purs el dia 25 i hi «*feren molt de mal*», diu [16]. Aquest mal no ens l'explica, però cal suposar que no tot foren flors i violes, malgrat la narració històrica que en fa Ferran Sánchez: «*la guarnició de Manresa va quedar isolada pràcticament perquè la major part de les tropes de la caserna van incorporar-se*

(42) J. M. RAZQUIN JENÉ, *Los Miralles...*, op. cit., pàg. 104. Florencio Galli ho conta així: «*No podían quedar impunes tamaños desacatos [l'assassinat de les dones d'uns oficials liberals prop d'Oliana]. Envanecido Miralles por su triunfo, pensó alcanzar otros nuevos, y llegó á apoderarse de Cervera. Creíase ya invencible, cuando se desplomó sobre su cabeza el rayo de la venganza. Fué sorprendido por nuestra caballería en los alrededores de la misma ciudad, y murió á manos de un dragon, espíando así sus enormes crímenes*». (F. GALLI, *Memorias...*, op. cit., pàg. 95).

(43) Veg. M. GUTIERREZ I POCH, *El trienni...*, op. cit. pàg. 175.

a les partides del <<Cargol>> com a més segura mesura per a sobreviure. Maurici Carrió, l'heroi de la Guerra de la Independència, que ja es significà ben bé durant el Trienni conspirant, després de passar per Rocafort entrà triomfant a la seva ciutat a trenc d'alba del dia 25 d'agost, gràcies a tenir la porta de Sant Domènec franca de pas» (44). I a Montmaneu potser ni violes ni flors. Ho escrivim davant d'un document revelador de les tensions hagudes en aquell poble de pas i nus de comunicacions, juntament amb la Panadella. El dia 26 d'agost el reialista resident a Cervera Josep Soler i Gené, escrivia una llarga carta -continuació en certa manera d'una altra del dia 22- a José Víctor de Oñate, de Barcelona, amb aquesta postdata: «Parece que cuando la caballería que le dije pasó por ésta y Montmaneu algún soldado en este último pueblo gritó viva la Constitución» (45).

En el punt [16] es repeteix una vegada més la història de la recapta forçosa de diner: «fèyan pagar lo que volían». A Sallent, per exemple, es té notícia que el conegut capitost mossèn Benet «imposà mil rals de billó com impost de guerra» (46).

«Una proclama de Bosoms demostraria, pel fet mateix d'esforçar-se a desmentir-la, que l'acusació de <<carlisme>> se'ls feia prou sovint», (47) als revoltats, i també ho demostra un informe tramès al ministeri francès d'Afers Estrangers de finals d'aquest mateix agost de 1827: «prenien abans [a començaments d'estiu] el nom de <<carlistes>>; actualment es diuen <<reialistes agreujats>>» (48). Aquestes citacions són corroborades per la paraula del nostre hisendat parent quan va escriure amb tota espontaneïtat: «ne dèian carlins y realistas [...] cridaven viva Carlos [...] tots anaven contra lo rei [Ferran VII]». La primera guerra carlina crebà el 1833 i si bé els crits a favor de Carles no eren nous en aquell moment, tampoc no ho fou el nom de «carlins»: el poble ja l'havia creat i usat amb naturalitat el 1827, si el testimoni de Requesens no és una confusió de l'hora en què escriví les memòries ja en els anys de la primera carlinada.

(44) Ferran SANCHEZ I AGUSTI, *Notícia del Còlera i d'altres epidèmies. Bandolers, Reialistes i Liberals a la Catalunya Central (1820-1827)*, Sallent, Institut d'Arqueologia, Història i Ciències Naturals de Sallent, 1987, pàg. 127.

(45) *Documentos del reinado de Fernando VII. VIII. Los agraviados de Cataluña*, vol. III, Pamplona, Ediciones Universidad de Navarra, 1972, pàgs. 444-403 -document 246-

(46) F. SANCHEZ I AGUSTI, *Notícia...*, op. cit., pàgs. 127-128.

(47) Josep FONTANA, *La fi de l'Antic Règim i la Industrialització (1787-1868)*, Volum V, *Història de Catalunya*, dir. Pierre Vilar, Barcelona, Edicions 62, 1988, pàg. 222.

(48) Ibidem, pàg. 223.

Pàgines amunt caracteritzàvem Joan Requesens d'home neutral, però ben adaptat a la monarquia borbònica espanyola. Potser fins i tot s'haurà de dir a un rei concret: Ferran VII. En la segona part del punt [15] parla de la vinguda d'aquest monarca a Catalunya. La tarda del 28 de setembre de 1827 arribà a Tarragona on romangué fins a finals d'octubre; després es traslladà a València i retornà per venir fins a Barcelona el dia 4 de desembre, (49) d'on marxà el 9 de març de 1828. La història ens recorda que, en passar per Cervera, el claustre de la Universitat, a ell i a la reina, els oferí una col·lecció de poemes (50) i això s'avenia amb la dedicatòria que pocs quilòmetres abans li havien fet els pagesos i rics propietaris de Montmaneu: «*unas ercadas de boxos per pasar que estaven molt bé, ab una rengla de pins per cada part*». I l'enramada fou feta per uns quants o per molts i el narrador amb ells: «*guarnírem*». Requesens ha baixat a Barcelona per veure els festeigs dedicats a Ferran VII i ara participa, sembla, en la feina del guarniment del poble. Dit altrament, si en un principi la seva posició política era més o menys neutral, si durant el Trienni Liberal es veié empresonat per uns i altres, ara, afeixugat de guerra i de sagnia monetària, no s'està de confessar que «*lo rey tot ho aquietà*»; sembla una discreta conversió monàrquica... potser com si es digués: millor mal de rei que mal de guerra.

S'ha de fer notar, però, que el final d'aquest paràgraf anterior té, vulgues no vulgues, un dring irònic i que la més discreta lectura de les escarides paraules de Requesens potser haurà d'anar per un altre camí. L'historiador Jaume Torras, amb aguda anàlisi, interpreta l'actitud de l'home de pagès des d'un punt de vista que podríem anomenar ideologicocultural. «*Un mundo sin rey, igual que un mundo sin religión, era un mundo desquiciado, presa del caos y de la arbitrariedad de que los débiles y los pobres eran víctimas principales*» (51). És a dir, l'home de pagès no es movia pas per impulsos simplistes o per veus de propaganda clerical -tot i que les escoltés-, ni per ingenuïtat de fe ni per primitivisme atàvic: un dels pilars, «*moldes ideológicos considerados intangibles*» -escriu Torras-, de la seva concepció del món, més explícita i conscient que no sembla a molts, era «*la noción del rey como fuente natural de justicia en este mundo*» (52). Afirmar que la majestat reial «*tot ho aquietà*», és

(49) Llegim en les memòries de Pau Porcet: «*[...] lo día 4 del mes de 10bre. Bingué y entrà lo nostre Rey Fernando Sèptimo aquí a Barcelona per compondre tots aqueixos anbulichs y cosas de aqueixa Rebulació que se havia mogut aquí la Província de Cataluña y aftras cosas per a acumudar*». (Llibre de polítiqueses..., op. cit., pàg. 249).

(50) Veg. J. FONTANA, *La fi l'Antic Règim*..., op. cit., pàg. 229.

(51) J. TORRAS ELIAS, *Liberalismo*..., op. cit., pàg. 18.

(52) Ibidem, pàg. 17. Un bon resum d'aquesta mentalitat es pot llegir en el paràgraf «Ideologia i cultura» de l'article: Ramon ARNABAT, *El realisme durant el Trienni liberal a Catalunya. Un debat obert: contrarevolució, antirevolució o revolució?*, «L'Avenç», núm. 172 (juliol-agost 1993), pàgs. 24-25.

una manera de confessar aquesta creença i, per tant, no s'haurà de veure tant una virada de Requesens cap al monarca o a la dinastia de torn, com l'explicitació de la necessitat d'ordre social que dimana del rei. Pensem que aquesta lectura no és massa forçada i fins i tot es pot rastrejar en algun altre text, per exemple el d'Antoni Bellsollé: «*Isqué lo Ajuntament ab sas insígnias, junt ab tots los capellans y comunitat del Pares caputxins*», quan Ferran VII passà per Arenys de Mar el matí del 29 de març de 1814 (53). Ajuntament i clerecia són el màxim símbol de l'autoritat del poble i dels representants de la religió que junts van a rebre el més alt jerarca de la societat.

Aquesta ideologia, l'any 1832, J. Mas l'escrivia en quatre versos per a un full volander:

*Viva el Rey Fernando el Justo,
Y Cristina la sin par,
Bajo cuyo cetro augusto
Ya podemos reposar.* (54)

IV

El text del nostre avantpassat el presentem reproduint l'original, però amb les variacions següents: hi hem afegit la puntuació i regularitzat les majúscules; hi hem adaptat les normes actuals d'accentuació afegint-hi, per facilitar-ne la lectura quan ha calgut, l'accent diacrític; hi hem incorporat l'apostrofació i la separació dels pronoms clítics segons la normativa actual; en alguns pocs casos hi hem introduït una lletra o mot entre parèntesis quadrats, també per facilitar-ne la lectura; i hem desenvolupat aquestes abreviacions: **Barna** (Barcelona), **D** (duros), **d** (diners), **Du** (Déu), **Jph** (Josep), **I** (lliures), **qe** (que), **qs** (quarteres), **Sr** (Senyor, referit a Déu), **7bre** (setembre), escrivint en rodona les lletres afegides.

(53) A. SIMON I TARRÉS, *La Guerra del Francès segons les memòries...*, op. cit, pàg. 46, col. b.

(54) Aquesta quarteta correspon a la tornada, «Coro», diu el text, del poema escrit per un desconegut J. Mas que compongué el següent *Himno, con el que los manresanos en la fiesta del día de Reyes, unen sus acentos de júbilo al aplauso general de los pueblos por el suspirado restablecimiento del Rey nuestro Señor, y por el decreto de Amnistía dado por su Augusta Esposa la Reina nuestra Señora*. Full volander imprès per Pablo Roca a Manresa (Biblioteca de Catalunya, Fons Bonsoms, núm. 2074). Per malaltia de Ferran VII, la seva muller Maria Cristina fou habilitada per governar i el dia 20 d'octubre de 1832 signà una amnistia política. El fet inspirà el poeta i s'aprofitaren les festes nadalenques per celebrar-ho d'alguna manera, tot i que el dia 4 de gener el rei assumí de nou el govern, detall que ja no afectà el poema ni la seva intenció.

La llengua d'aquest text és col·loquial i s'encavalla entre les varietats dialectals oriental i occidental. Ens fixarem en primer lloc en la fonètica que deixa entreveure la seva grafia.

La variació no etimològica de les lletres **a** i **e** d'aquest text ens indica la pronunciació del fonema vocàlic neutre d'acord amb el dialecte oriental. Així es veu en les formes dels plurals femenins pel fet que alternen les dues grafies, **as** i **es** -«*las casas, moltes [...] aruinar millor las cases*» [7]-, sense que es pugui pensar en la tradició ortogràfica general del s. XVIII d'escriure'ls amb **as**; i en terminacions verbals, i en paraules com, entre altres: *crietures, Terragona, secadat, ànachs, el propi nom de Requesens*, etc. Aquesta neutralització del parlar oriental es fa del tot evident gràcies a l'alternança de grafies: *aquietar / aquiatar, etreparen / atraparen, mare / mara*. Per altra part podem pensar en una pronunciació occidental si ens fixem en les **a** de la primera síl·laba de *ampaitaren, amportaren i anportaren, andemà, bastià, ans* (per «ens» [14]) o *Aspanya* -tot i la variant *Espanya* [1]- si pensem en la tendència articulatòria en [a] de les **e** àtones inicials, especialment en els grups fònics **en** i **es**, com passa aquí, amb extensió raonable al grup **am** (55).

La neutralització vocàlica també es fa evident, si bé de manera més minsa, en la confusió gràfica entre **o** i **u**. Per exemple: *contribusions* alternada amb *cuntribusions, trunfus, mun* (possessiu «mon»), *cumpliment, pullastres, multó, cullírem, ajunullat, durmírem, gurnírem*, al costat de grafies com aquestes: *mosos, duros, podeu, ofesials, companyia, soldats, volia, profesó, carro*, etc.

(55) Sobre aquesta particularitat es pot consultar l'obra de síntesi del professor Joan VENY, *Els parlars catalans*, Palma de Mallorca, Moll, 41983, pàg. 130. No cal dir que igualment ho exposa Joan Coromines, per exemple, en fer l'etimologia d'«escurçó» (*Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* [a partir d'ara: DECLC], vol. III, s.v. *escurçó*, pàg. 568, b 6-15), o bé «espernallac» (DECLC, vol. III, s.v. *espernallac*, pàg. 640, a 20-27), etc.; i, també, en la síl·laba àtona inicial **er/ar**, per exemple, «erçó» (DECLC, vol. III, s.v. *erçó*, pàg. 420, a 1-18), etc. I, a tall de comparació sincrònica, evidentment, l'estudi fet entre els anys 1985 i 1987 per Lluís Gimeno en una regió de parla occidental entre pobles de mitja dotzena de comarques veïnes que amomena el «tortosí meridional». Recorda que el fenomen no és pas modern i una de les seves conclusions és aquesta: «*Tots els segments fonètics començats per /e/ àtona: es-, em-, en-, eix-, redueixen aquell fonema vocàlic en [a], en general, de la localitat 1 fins a la 21*» -sobre un total de 34 (Lluís GIMENO BETI, *La reducció vocàlica: /e/ àtona inicial*, dins *Miscel·lània Joan Fuster*, vol. II, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990, pàg. 426). Fixem-nos més, però, en les grafies en **a** a les memòries de Josep Nin, Xaconín de renom, redactades durant el Trienni Liberal, fet que remarca Joan Anton Ventura en estudiar-ne la llengua (veg. *La llibreta d'en Xaconín. Dietari d'un soldat realista del Penedès (1820-1823)*, transcripció i notes a cura de Ramon Arnabat, Manuel Bofarull, Joan Anton Ventura, [Vilanova i La Geltrú], Institut d'Estudis Penedesencs, 1993, pàg. 24).

Emparentat amb el fenomen de la neutralització dels fonemes vocàlics d'articulació posterior, hi ha el de la dissimilació entre la segona i tercera síl·labes de la paraula «revolució» que apareix grafiada *rebulacio*, fenomen que degué ser prou estès com ho palesa el text de Pau Porcet que també l'escriu així (56).

La grafia dels fonemes consonàntics també mostra un parlar dialectal de transició entre l'oriental i l'occidental. Es percep en el mot *això* i els verbs *deixar* i *baixar*, i en el substantiu *xeixa*, sempre escrits d'aquesta manera, és a dir, d'acord amb la clara pronúncia occidental del fonema vocàlic del dígraf *ix*. Per contra, hi apareixen aquestes altres variades grafies: *axocaren*, *boxos*, *aixut* i *aixuta* davant d'*axugat*. Aquests mots ens menen als fonemes fricatius palatals. Els trobem grafiats amb un acusat desgavell: *mateix*, *vaitg*, *mitgx*, *jen[t]* i *gen[t]*, *jene[r]*, *Mají*, *vejé*, *jermà*, *girà*, *fujir* i *fugir*.

Els fonemes fricatius alveolars són els que apareixen escrits amb les lletres *c*, *s*, *ss* i fins i tot *ç*. Aquí, tampoc es veu cap regularitat: *así* (adverbi de lloc «ací»), *sert*, *gràsia*, *preferènsies*, *fesen*, *pençar*, *pasava* (i altres formes del verb «passar»), *casi*, *esen[t]*, *quedesen*, *bosas*, *succel*, *trosos*, *fransesos* / *françesos*, *professó* / *profesó*, *Barcelona* / *Barselona* (a part de l'abreviació *Barna*), *Cervera* / *Servera*, *Zaragosa*, etc.

Crida l'atenció la irregularitat de les lletres corresponents al fonema vibrant múltiple intervocàlic. Trobem escrits els mots *terra*, *guerra* i *carro* davant de *córer*, *aribà* (i les altres formes d'aquest verb), *aruinar*, *derera*, *agaraven*, etc. La irregularitat tendeix a ser major en les formes verbals.

Potser serà feina sobrerera fer un llistat de paraules per evidenciar una altra característica fonètica com ho és l'emmudiment del fonema oclusiu sord a final de síl·laba (*Monmaneu*) i de mot (les formes verbals de gerundi) i del vibrant al final dels infinitius i d'altres paraules. I és que en aquest punt no hi ha tampoc cap equilibritat, sobretot pel que fa a la lletra *r* en alguns infinitius, i amb la clara excepció del mot *segurs*, la qual cosa fa pensar en la imatge d'una certa ortografia visual, aquella que és apresada tot llegint o bé que és feta de restes d'un aprenentatge d'escriptura a l'escola parroquial. Aquesta explicació permetria entendre l'ús correcte de les grafies de *b* i *v*, però en aquest cas ens sembla molt més evident i seriosa una altra explicació: l'autor del text no ha assimilat encara la pronunciació del fonema /v/ al de /b/; Montmaneu era lluny del Pla de Barcelona, on a finals del XVIII aquesta assimilació començà a fer-s'hi present.

Pel que fa al cas de les formes de gerundi s'ha de matisar, o precisar, si es parla d'emmudiment del fonema oclusiu final etimològic. La seva no presència és, de fet, l'evolució normal dels grups llatins ND i NT, que restà definitivament

(56) Veg. *Llibre de polítiqueses...*, op. cit., pàg. 249.

consolidada a finals de l'Edat Mitjana (57). La sorpresa apareix quan són escrits amb el pronom enclític, els dos gerundis següents: *ficandi* [1] i *posandi* [10]. És a dir, una sonorització no gaire estranya, un retorn a l'ètim llatí (58).

Una última particularitat que podem interpretar com a fonètica es troba en aquests dos mots: *secrari* [1] i *axocar* [8]. Però no és sols fonètica i comentant-la ja ens avancem a l'apartat de l'anàlisi lexical. Avui la forma més normal del primer mot pot semblar la de «sagrari», però si la cerquem al Labèrnia (p. ex. en l'edició de 1865) ens remet a «sacrari». I Joan Coromines ens assabenta que aquesta remissió ja la feia Petro Torra en el seu *Dictionarium seu thesaurus catalano-latinus* en el s. XVII, atès l'ètim del mot, SACRATUS. Coromines, a més, escriu que sacrari «*es digué molt, i apareix sovint en romanços històrics transmesos pel Romancerillo de Milà i Fontanals*» i en un text del Baró de Maldà (59). El segon, *axocar*, és, pel context, «aixugar». El seu ètim es troba en el verb EXSUCARE del llatí tardà i ens sembla, tot i no haver consultat reculls lèxics antics, (60) que la seva forma normal arreu ha estat «eixugar». La *a* inicial és un cas més de la reducció vocàlica de /e/ a [a], (61) però la transformació

(57) Veg. Carles DUARTE I MONTSERRAT- Alex ALSINA I KEITH, *Gramàtica històrica del català*, vol. I, Barcelona, Curial, 1984, pàgs. 202-205.

(58) En una carta del 9 de juny de 1765 escrita per un pagès de Prèixens, prop d'Agramunt, llegim: «*estandi los presos [a la presó]*» (Maria Angels VIDAL COLELL, *Florilegi epistolar del segle XVIII*, dins *Miscel.lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*, vol. III, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, pàg. 323).

(59) DECLC, vol. VII, s.v. **sagrat**, pàg. 593, a 5-11. La forma «sacrari» en alternança amb «sagrari» és prou estesa pel domini català i es pot llegir, per exemple, en els *Capítols y deliberacions del clero*, llibre que es conserva a l'Arxiu parroquial de Bocairent (Vall d'Albaida) i que fou escrit per catorze arxivers entre els anys 1609 i 1792. El mot i el seu recompte d'ús és el següent: A (la lletra indica cada arxiver): **sacrestia**, 1 vegada; D: **sacristia**, 1 vegada; E: **sagrestia**, 1 vegada, **sacrestia**, 1 vegada, **sagristia**, 4 vegades, **sacristia**, 6 vegades; G: **sagristia**, 1 vegada, **sacristia**, 1 vegada; N: **sagristia**, 1 vegada; i F K L: escriuen **sacristia** (Vicent SATORRES CALABUIG, *Aproximació a l'estudi lingüístic d'un llibre de capítols*, dins *Miscel.lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*, op. cit., pàg. 240). En 1887 el canonge vigatà Jaume Collell alternava **sacrari** i **sagrari** (veg. Jaume COLLELL, *Epistola biográfica - Lettre biographique*, a Jacinto VERDAGUER, *L'Atlantide*, Paris, Librairie Hachette & Cia, 1887, pàgs. XIV i XXXVIII; veg. la darrera edició d'aquest text a Joan REQUESENS PIQUÉ, *Estudis verdaguerians de Jaume Collell*, Barcelona, Barcino, 1996, pàgs. 334 i 343).

(60) El mot no es troba en el *Diccionari Aguiló*, ni en el *Diccionari Balari*, ni en el *Tresor de la Llengua*, de les *Tradicions de la Cultura Popular de Catalunya* aplegat per Antoni Griera. Miquel Colom Mateu, en el seu *Glossari General Lul.lià*, sols reporta l'existència d'**axugar**.

(61) Veg., supra, nota 55.

de l'oclusiva sonora en sorda, aquí, sí que és sorprenent malgrat ésser una aproximació més exacta a l'ètim, això és: la manca d'evolució normal vers la sonoritat. Tal volta podria explicar-se per un creuament amb «suc», del llatí SUCUS, que segons el *Diccionari Català Valencià Balear* d'Alcover-Moll [a partir d'ara: DCVB] té un doblet en el parlar del Pirineu oriental: «xuc». Més: la força del darrer fonema sord de «xuc» impedeix la seva sonorització en trobar-se entre els dos fonemes vocàlics del verb «aixugar». Així, doncs, «eixugar» de EXSUCARE i «xuc» de SUCUS donarien «eixucar». Però el text grafia «axocaren» i la **o** és més difícil d'explicar, oi més quan a ratlla seguida és claríssima la grafia *aixuta*. Aquí també s'hi barreja, potser, el desgavell ortogràfic de les **o** i **u** àtones.

En l'estudi dels verbs, dues són les qüestions analitzables: les perífrasis verbals i la presència de formes més antigues al costat d'altres de més modernes. Comencem per aquestes últimes.

Ja hem dit pàgines enrere que el temps pretèrit d'indicatiu domina el text d'aquestes memòries. Al seu costat hi ha algun present i plusquamperfet -també d'indicatiu-, algun potencial i imperatiu, i pocs més. Les seves flexions res no ens mostren d'excepcional, llevat de les variacions ortogràfiques i d'alguna de fonètica ben occidental que remarcarem en parlar del lèxic. Doncs bé, en aquest conjunt prou homogeni trobem les formes *púguia* [1] i *fàsia* [6].

La desinència **-ia-**, i la seva reducció **-i-**, del present de subjuntiu es generalitzà passat el s. XVI, segons exposa el professor J. Gulsoy en un estudi que seguim (62). Del s. XVIII, estudia l'obra de Baldiri Reixac, *Instruccions per l'ensyança de minyons* (Girona 1749) i *Col·legi de la Bona Vida* (entre el 1769 i 1780) del Baró de Maldà i arriba a la constatació següent: «*Els texts del dit segle que hem examinat presenten formes en -ia-, algunes vegades en -i-, i no hi falten les formes antigues [és ha dir en -e-]. Resta saber quina vitalitat tenia cada una d'aquestes variants en aquella època*» (63). A continuació estudia, ja entrat el s. XIX, Pau Ballot, un sàinet d'Ignasi Planas i el text d'Antoni Puigblanc que, referint-se al subjuntiu amb la desinència antiga en **-e-** preferida per Ballot, diu «*el pueblo catalán no lo conoce por suyo*». D'aquí en dedueix «*que als primers anys del segle passat la -ia- amb la seva variant -i- era general en les conjugacions regulars, i les mateixes desinències havien fet bastants d'avanços en les files dels irregulars, però segons tots els indicis hi havia una resistència a admetre-les en aquests verbs*» (64).

(62) J. GULSOY, *El desenvolupament de les formes del subjuntiu present en català*, dins *Actes del tercer col·loqui internacional de llengua i literatura catalanes*, Oxford, The Dolphin Book, 1976, pàgs. 27-59.

(63) Ibidem, pàg. 44.

(64) Ibidem, pàg. 47.

Doncs bé, aquestes formes **-ia-** i **-e-** les trobem aquí com una romanalla anterior a la situació actual. «*Y tot lo que ·s púguia pensar*» sobre les barbaritats que feien els francesos [1]. És a dir, una tercera persona singular del present de subjuntiu amb aquesta flexió que fou prou normal el s. XVIII, que a principis del XIX Puigblanch la considerava més culta que la «*familiar*» en **-i-**, i que a la segona meitat del segle Milà i Fontanals la qualificava ja de cerimoniosa (65). És a dir: Joan Requesens encara la fa servir en una expressió admirativa. També en l'expressió desiderativa -potser més fossilitzada que tota altra purament enunciativa- següent: «*Que Déu los fàsia la gràsia*» [6]. La forma **-e-** la trobem en aquest mateix punt: «*En això jo los deia [...] que lo aveluesen y que se'l quedesen [...] que si volien gra que fesen venir...*» Aquestes formes verbals ens porten a pensar el següent: a principis del s. XIX hi ha qui, educat des del segle anterior, usa la forma més clàssica en **-e-** i ens dóna un parell de testimonis de la desinència **-ia-**, que és la prèvia o la font de **-i-**, a la qual encara no ha arribat.

Al costat, justament, de la segona forma en **-ia-** se'n troba una altra que mereix comentari: «*Que Déu los fàsia la gràsia no ·ls succeïsce ab ells*». El verb succeir pensem que s'ha de llegir canviant la lletra **e**, darrer fonema vocàlic neutre, per la **a** i aleshores podrem llegir «succeïscia», tercera persona singular del present de subjuntiu del dialecte occidental.

Ben interessants són les diverses perífrasis d'obligació i unes poques mostres de pretèrits perifràstics. D'aquests, n'apareixen cinc entre els punts [6], [8] i [10] enmig d'un text dominat pel pretèrit perfet simple. Potser un indicatiu del pas

(65) Veg. ibidem, pàgs. 46-47. Si parlem de «romanalles o testimoni anterior a la situació actual», cal dir que no és pas un testimoni únic. Podem llegir aquesta desinència en un text redactat contemporàniament al nostre, el poema *Versos nous amb alegria dels defensors del trono, pàtria i religió, lo qual llibre s'anomena diversió de reialistes i desengany de lliberals*: «consèrvia» (vers 44), «servèsquia» (v. 46), «pèrdia» (v. 65) (veg. *Diversió de reialistes i desengany de lliberals. Un poema carlí de la Selva del Camp*, a cura de Pere Anguera i de Magí Sunyer, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991). També la trobem en les memòries de P. Porcet, en redaccions fetes l'any 1816 (pàg. 33), 1817 (pàgs. 58 i 63) i encara en una de 1856 (pàg. 56) (veg. *Llibre de polítiques...*, op. cit.). I pels volts de l'any 1862 o 1863 el jove Jacint Verdaguer escrivia aquest vers: «*No t'adormias tant d'hora*» -vers 36 del poema *Les primeres llàgrimes-* (vegeu-lo a *Poesies juvenils inèdites de Jacint Verdaguer*, Transcrites i anotades per Narcís Garolera, Vic, Patronat d'Estudis Ausonencs, 1996, pàg. 46). Ateses aquestes «romanalles» en ple segle XIX, sembla raonable de veure-les com a una forma considerada «cult» i, per tant, viva en aquest sentit i ús, com ho reconeixia Puigblanch i com ho veiem també en els versos de la *Recepto pera curar de tots mals copiats a La llibreta de Xaconín*, els quals poden ser del XVIII, o de principis del XIX (veg. *La llibreta de Xaconín*, op. cit., pàgs. 101-102, i el comentari lingüístic a la pàg. 27).

d'una forma a l'altra, la qual cosa caldrà remuntar-la, tal volta, a l'últim quart del s. XVIII, quan Joan Requesens emmotllà la seva llengua. Entre les perifrasis d'obligació hi ha una triple variació: *haver de* a [1], [6] i dues a [8]; *tenir de* a [11], [14] i [15]; i *tenir que* deu vegades entre [1], [2], [7], [10], [14] i [15]. El més breu comentari haurà de ser aquest: el *tenir que* guanya en el recompte.

D'una manera més ràpida enumerarem altres característiques morfològiques com l'ús, avui tan afeblit, del possessiu *mon*; la forma masculina *lo* i *los* de l'article i del pronom -«*jo los deia que si volien*» [6]; «*tréurer-lo*» [7]- (66). La forma pronominal més reduïda d'*això*: *sò* [3], o bé la locució pronominal i ponderativa *en tal* [7], *ab tal* [8], entenent-la així: «en tal manera o mesura o quantitat o intensitat», i que no es pot confondre amb «de manera que» usada al mateix punt [8].

Dels demostratius hi apareixen les formes occidentals *aquestos* i *esta* [15]. I la indefinida *ninguna* [14] al costat de la variant dialectal més pròpia del País Valencià, *dingun* [10].

De les preposicions cal parlar per motiu de vacil·lació. Així es veu en l'ús de **en** i **ab** en comptes de **a**: «*en la presó*» / «*ab alguns*» [1]; «*ab algun*» [6]; «*Ab la nit*» (si no s'ha de llegir com un improbable recurs retòric, és a dir, «*acompanyats de la nit*») [14]; o tota la darrera línia: «*a Tarrasa [...]. En Manresa feren molt mal ab alguns, y ab altres poblacions*» [16]. També la vacil·lació de **ab** per **en**: «*ab profeso*» [8].

El lèxic d'aquestes memòries també mereix un breu comentari.

En el punt [1] trobem un mot curiós. El narrador transforma, cosa fàcil era, «Bonaparte» en Malaparte. Aquest detall, tanmateix, no és cap originalitat seva.

(66) L'absolut domini d'aquesta forma, sia en gènere masculí o neutre, mostra des d'un parlar col·loquial la seguretat afirmativa de Pau Ballot: «*Es molt cert y constant que los articles de la llengua cathalana son dos: lo y la en singular [...]. Lo usar el en cathalá en lloch de lo es error manifest; puix may la llengua cathalana ha tingut semblant article*» (Pau BALLOT, *Gramatica y apología de la llengua cathalana*, Barcelona, Joan Francisco Piferrer, [segona edició de la tercera dècada del mil vuit-cents, segon estat de l'edició], pàg. 2 -veg. edició facsímil a cura de Mila Segarra, Barcelona, Alta Fulla, 1987-). Pompeu Fabra, ja a finals del segle, escrivia que «*el artículo masculino tiene dos formas, el y lo [...]. El artículo neutro es lo invariable y también el*» (Pompeyo FABRA, *Ensayo de gramática de catalán moderno*, Barcelona, L'Avenç de Massó y Casas, 1891, pàg. 26). I set anys més tard escrivia que **lo** era article masculí o pronom, en una pàgina, i en altra: «*els articles masculins lo i los han caigut en desuetud reemplaçats per el i per les (Barcelona)*; però la llengua actual posseeix, al costat de l'article masculí el [...], un lo invariable, article neutre» (Pompeu FABRA, *Contribució a la gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, L'Avenç, 1898, pàgs. 16 i 95 -veg. aquesta edició i la de 1891 en reproducció facsímil a cura de Sebastià Bonet, Barcelona, Alta Fulla, 1993).

En un ban del governador militar de la ciutat de Manresa, després de la crema del paper segellat, es parlava «*del intruso Tifón Malaparte*» i que el poble es declarà «*inovediente y oidoso [sic] a los dictados de Malaparte que publica el Gobernador*» (67).

També en el punt [1] aquestes altres paraules: *otrositats*, sembla un error de grafia de la primera lletra. *Amijinales*, una altra mala passada de l'escriptura o potser una curiosa metàtesi. La paraula *globos*, que avui pot semblar-nos un castellanisme substituïble per «copons», no és així. El seu ètim és GLOBUS i en deriva el mot «globus» i també «globo». Segons J. Coromines la primera documentada és la de «globo» l'any 1573 (68). Amb data del segle XVIII, el *Diccionari Aguiló* dona el significat de «*copón para las sagradas formas*», accepció que també recull Labèrnia i que pren com a primera el DCVB, i que altrament Jacint Verdaguer esborralla amb naturalitat (69). Un altre mot, ara sí castellanisme, és *villas*. De castellanismes, però, fem-ne un paràgraf a part.

És ben sabut que en la nostra llengua, des del s. XVI fins entrat el XIX, els castellanismes de tota llei es multiplicaren. En aquest text també hi són i podem llistar-ne uns quants: *préstemo*, amb una neutralització en el segon fonema vocàlic o, potser, una assimilació amb el primer; *assentado* i *pagos*, mots del lèxic econòmic; *tahones*; *tusinos* (vell i persistent); (70) *realistes* (per «reialistes»); *fàbricas de panyos* («de teixits»), *sustos*, *lo demás*, etc.

(67) Del document datat el 8 de juny de 1808: doc. núm. 7062 (V. SANTAMARIA CLAPERS, *Manresa en la Guerra de la Independencia...*, op. cit., pàg. 13). També es troba aquesta expressió en el llibret *Converses tingudes entre dos honrats pagesos catalans anomenats lo un Jaume y lo altre Anton sobre los punts més importants de la actual defensa de Catalunya*, editat a Manresa per Abadal el 1812: «*los religiosos exhortant als avaros à pagá, à pendre tothom les armes, à aborri lo govern gavatg, à Malaparte y à tot son llinatge*» (pàg. 43) (text que avui podem llegir a Joan BADA, *L'Església de Barcelona en la crisi de l'Antic Règim (1808-1833)*, Barcelona, Facultat de Teologia de Barcelona - Herder, 1986, pàg. 282).

(68) Veg. DECLC, vol. IV, s.v. **globus**, pàg. 528, a 22-27. Coromines dona la data de 1572, però tot sembla que és la del document que el *Diccionari Aguiló* data el 1573.

(69) Amb una ullada al poemari verdaguerià *Eucarístiques*, es llegeix: «*mes, ay! volent estrènyer-lo en son pit, / se troba sense'l globo*» (*Miracle dels peixets*, vv. 35-36); «*tot plegat s'axeca una Hòstia, / ... / posantli'l globo dessota*» (*Imelda*, vv. 56 i 60); «*... y entre brandons encesos / lo globo resplandeix...*» (*La custòdia de la Seu de Barcelona*, vv. 246-247) (vegeu-ne l'edició següent: Jacint VERDAGUER, *Eucarístiques*, Barcelona, La Il·lustració Catalana, [s.a.], pàgs. 100, 134 i 237 respectivament).

(70) «Tucino» ja el trobem en el *Fons verborum et phrasium* d'Antoni Font editat en 1637 (veg. Joan VENY, *Dialectologia filològica. Transfusió lèxica. Llengua escrita i dialectalismes*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, pàg. 14).

En els punts [2] i [5] trobem un mot ben bé occidental, *minjar*, com a verb i com a substantiu.

En el punt [6] poden cridar l'atenció el substantiu i el verb *tatxa* / *tatxar*. No és altra cosa que la forma antiga de l'actual «taxa» / «taxar», provinent de l'aorist del verb grec TATTO, que esdevingué TAXARE en llatí (71).

En aquest mateix punt [6] llegim *partida* amb el significat de porció o part d'un tot econòmic, d'una quantitat monetària. I la paraula *casades*, és a dir: tots els qui habiten en una casa. El *Diccionari Aguiló* especifica que era una accepció normal durant els segles XVI i XVIII i fins en el mateix XIX. Ara bé, el significat té un altre matís, aquí. Vegem-ne el context: «Y vàrem aribar a fer 5 *casades* havèn de fugir». S'entén, sembla, que per cinc vegades es reuniren tots els qui eren parents i els mossos que vivien amb ells per fugir de la persecució dels francesos; **fer casades** significaria «reunir tots els habitants del casal» (72). Ja al final d'aquest punt hi ha escrit el topònim Peladella per assimilació de la nasal alveolar a la lateral palatal i ben lluny d'una confusió amb el vell llogarret que hi hagué prop de Montmany de Puiggraciós (Vallès Oriental), segons el DCVB.

«*Rotllo de paret*» [13]. Aquesta forma nominal, del llatí ROTULU, cal entendre-la amb el significat de «tros», no sols per una deducció més aviat elemental, sinó tenint en compte l'expressió que aplega el *Diccionari Aguiló*, que justament la situa a la Segarra: «*rotllo de terra*».

Ja en l'últim paràgraf, llegim el verb «*agarrar*», vell mot empeltat de castellà, oïble des de fa segles en el parlar valencià. Ara bé, en el DCVB, no sols el trobem en expressions del Camp d'Elx, dels Ports de Morella i el Maestrat, sinó també del Baix Ebre, el Solsonès, el Bages i el Berguedà; aquí, entre l'Anoia i la Segarra -com en els altres indrets del Principat-, ens fa tot l'efecte d'un pur i simple castellanisme, més que no pas la variant «*acastellanada*», com diu J. Coromines, del País Valencià.

Una darrera paraula. Es tracta de «*bargantis*» [1]. El *Diccionari Aguiló* ens informa que aquesta paraula -té l'entrada **bergant**- significa en primer lloc: «*mosso estranger, foraster*» i aporta documents dels segles XV i XVII. Serà, potser, el significat aplicat als francesos com a forasters i mal vinguts que eren? Té més

(71) Veg. DECLC, vol. VIII, s.v. **tàctica**, pàg. 201, b 11-s.

(72) Aquest matís que implícitament demana el verb «reunir», sembla desprendre's, també, d'un text de Verdager quan acompanya «casada» amb el quantificador «tota»: «Y quant après los vaylets [...] y 'ls vells [...], tota la casada prenia la frescor en lo marxapeu del portal» (Jacint VERDAGUER, *postfaci a Dos màrtirs de ma pàtria o siga Lluçà i Marcià*, veg. la reproducció facsimil de 1865 a idem., a cura de Ricart Torrents, Obra completa, vol. I, Vic, Eumo Editorial - Societat Verdager, 1995, pàg. 231).

versemblança aquesta significació que no pas la d'insult com a sinònim de «bordegàs» o «brètol». Dit això, però, les memòries del pagès de Sant Boi de Llobregat ens encaminen cap a la solució, tot i que potser no es pugui emetre encara l'última paraula. Pau Porcet escriu, recordant la presència de cinc soldats francesos que demanen pa i vi, que, no tenint-ne prou, entren al mas a robar. El seu pare els diu que se'n va a donar-ne part al comandant i marxa «y un dels sinch soldats deya an al que corriha lo derrera de lo meu Para: -<<Fot-li, fot-li, que està Bergantí!>>.- Ara beyeu, Fills, si lo meu Para era bergantí, que més bergantís éran ells al posâ-s ha robar inlicitament» (73). L'edició d'aquest fragment dona «*bergantí*». Al l'arrel deu haver-hi el verb **barganyar**, **barganhar** en occità, **bargañier** en francès i un italià dialectal del nord, **bargagnare**, «*toute une famille dispersée et obscure*», en expressió d'André Pérozard (74). Joan Coromines exposa que a tot aquest conjunt s'avenen els significats de «*maldar, manipular, malmetre, regatejar, disputar-se sobre un objecte*». D'acord amb les dues últimes accepcions, el regateig i la disputa en sentit positiu origina el significat de «mercaderia» i «fer tractes» (75). Si parem esment en el context on és inserit per Pau Porcet, podem deduir que es tracta d'un insult en el sentit de «malmetre»: robar a casa d'altri; de «disputar sobre un objecte»: defensar-se del robatori i, fins i tot, en boca dels soldats francesos, donar el to d'insult al significat de «mercader» dirigit a l'amo del mas. Avui diríem «botiguer» en sentit de «gasiu o agarrat» (76) posant-ho en boca francesa, i de «destraler o lladre» en boca catalana. Observant, de més a més, qui és el primer en pronunciar -un soldat francès- el mot **bergantí** significant «comerciant avar», podem donar un més exacte significat a alguns dels exemples del *Diccionari Aguiló*. En efecte: «*bergant al Grau*» pot llegir-se com a «mercader al Grau»; «*dexo a Pere o Pey Torá, bargant del regne de França*», pot voler dir «estranger de França», però també «comerciant francès»; «*los bargants o llauradors qui exiran de ciutat per fer feyna en llurs possessions*» més aviat suggereix que «els mercaders i els pagesos que...»; «*si morirà algun bargant o altra persona*

(73) *Llibre de politiqueses...*, op. cit., pàg. 211.

(74) André PÉZARD, *Cinq verbes romans vus d'Italie*, «Romania», Tom LXXIX (1958), pàg. 120.

(75) Veg. DECLC, vol. I, s.v. **barganyar**, pàgs. 650-651.

(76) Si parem atenció a l'article de l'esmentat André Pérozard, el significat que ell pot aplicar al verb **bargare** -la forma que hi ha darrere de **bargagnare** (veg. pàg. 124)- per raó dels textos analitzats, és el de «prestar amb usura» o «vendre més car»; ben mirada, la nostra interpretació s'hi emparenta sense massa dificultat (així ens ho ha semblat quan amb posteritat hem trobat aquest estudi de Pérozard) (veg. A. PÉZARD, *Cinq verbes ...*, op. cit., pàg. 120).

estrangera dins la parròquia» també fa pensar en un significat com aquest: «si mor algun mercader -que molts solen ser estrangers- o altra persona estrangera...» Cal afegir, encara, la particularitat fonètica de l'última síl.laba, talment semblant a un plural italià. ¿Té alguna relació amb la presència de soldats d'aquelles terres, els comandats pel general Lachi, esmentats pàgines enrere en el text de Raimon Ferrer? ¿Era un insult italià que ens volia recordar la immortalitzada «*avara poverta dei catalani*» en la Divina Commedia de Dante? En el text de Joan Requesens es pot llegir rectament que **bargantis** -de totes totes em sembla un mot paroxíton- era el que deien els francesos quan agafaven la gent del país. Si més no, el mot devia ser viu i popular aquells anys, malgrat que per ara se'n escapi l'exactitud del seu significat.

Hem deixat per al final una expressió desconeguda: «*férem los sachs*» [8]. Es cobriren de sacs per defensar-se del fred que feia? Potser. Ara bé, pensant-hi amb calma, el context de tota la narració ens pot donar el ver significat. És temps de sequera persistent, és temps de recórrer, ell, el poble pecador, al Senyor de les pluges i de la misericòrdia. És l'hora de les rogatives, és l'hora, per tant, de la penitència. Doncs bé, un símbol de penitència ho és vestir-se de sac. Els homes de Montmaneu i d'altres sis o set pobles feren rogatives vestits de sac. L'expressió té tot l'aire de ser una frase feta que s'adequa a una tradició de penitència religiosa (cal fer memòria de les pregàries litúrgiques penitencials que parlen, bíblicament, de sac i de cendra?) i per això podem entendre que vestir-se amb sacs o vestir-se de sac esdevingué una acció extraordinària, i com a acció propicià el verb fer. **Fer los sachs** voldria dir l'acte penitencial de vestir-se de sac. Potser, això sí, hem de pensar en una frase feta de limitat abast geogràfic i avui oblidada del tot, lligada a una tradició religioso-penitencial preterida igualment del tot.

I parlem de l'estil. Un poc, perquè no hi falten algunes expressions inesperades de la vivesa del parlar popular com les següents: «*l si tens diners, minja, i si no, ja te pots morir de fam*» [1]; «*sempre nos estaven posant pagos i més pagos, i fer quintes i més quintes*» [7]; (77) o bé aquesta enumeració, «*va ser molt fred, molt aixut, molta fam i moltes guerres*» [8]; i la manera de ressaltar la història en què vivia: «*en aquella època de temps*» [8]; i encara aquest bell dir: la font, «*arribà a ser tan aixuta que ni tan sols hi havia una llàgrima d'aigua*» [8].

No hi manca la ironia. Les masies havien de pagar tota mena d'impostos, s'empobrien i cercaven una solució: «*quedaven arruïnades i la gent casaven*

(77) Una coincidència de mots de l'expressiu llenguatge del poble el llegim en les memòries del metge de Bràfim: «*Los españoles se mantenían en Reus exigiendo dineros y más dineros, quintos y más quintos de los pueblos*» (E. CANALES GILI, *Una visió més real...*, op. cit., pàg. 40).

los fills molt jòvens»... i tot seguit hi afegeix: «per arruïnar millor les cases» [7].

Aquestes memòries tenen un tony de lliçó per al futur i de sentiment cristià. Ho diu clarament: «Això [h]o deixo asentado per recor y memòria dels que aniran venín» [6]. Fins i tot, en parlar dels freds que mataren els sembrats de l'any 1820, ens fa saber el valor donat a aquesta dada en escriure al final, de forma lapidària: «Això és memòria» [11]. I per semblant raó parla ben clar quan ens adverteix: «ja podeu fer per manera que vosaltres que veniu al món, no ting[u]eu semblan desgràcia»... «Ja podeu véurer quantas cosas havem pasadas» [3]. «Lo sert és que tot anava de mala manera» [5], escriu. Però també es deia a si mateix i ens recorda que «al Senyor no ho permeté», que matessin el seu fill; ni a ell mateix [14]. I des de la seva senzilla fe deixa un petit testimoni d'esperança: «Que Déu los fàsia la gràcia no ·ls succeïsce ab ells [els qui anirem venint al món]» [6].

Ara ja, que es puguin repetir les paraules d'Ovidi davant les memòries del nostre avantpassat: Factum abiit, monimenta manent - «El fet passa, els records perduren».

MEMÒRIES DE JOAN REQUESENS I URGELL

I. Nota de l'any 1808

[1] *Nota. Com en lo any 1807, als 12 de febré, vingueren los francesos per conquistar la Espanya, y lo que los governava li deien Malaparte. Y estigueren en Aspanya fins lo any 1812 fen totas las otrositats amijinables, so és, mata[r] jen, crema[r] villas y poples y casas y los temples de Déu, ficand-[h]i los cavalls dintre, y donà'ls las formas dels seccaris, prenén los globos per donà'ls beura, creman los sants y las ymatjes de Déu, asotan-les, y tot lo que ·s púguia pensar. A més, mataren moltas crietures, desonran minyonas y casadas y fen estar alguns marits a fer llum. Teníem que fugir per las muntanyas havèn de desemperar las casas y estar fora de ellas molt temps. Se apodéran de Figueres, Girona y Barselona, Lleida, Terragona y altres fortallesas. Los espanyols que pasàvan ab ells eren los més dolens, que feyen pagar unas cuntribusions molt fortes, y si no las pagàvan y ·ls podien agafa[r], los posaven en la presó, y ab alguns los penjàvan. Tanta jen com etrepàvan ab armas los mataven; /18 r/ y ·ls deien «bargantis».*

[2] *Nosaltres tinguérem que estar molt temps fora de casa, tots, menos que [h]y teníem mosos, haven-los de portar lo minjà cada dia perquè si ·ls al trobaven, tot los ho prenien. Nos feren córer algunas vegades. Teníem que tréurer lo gra fora de casa, y també lo vi y estan tots los dies ab sustos.*

[3] *En aquells anys lo blat aribà a vendre's a més de 41 duros la quartera, y lo ordi a més de 33 duros la quartera, y lo llegum a més de 28 duros la quartera,*

y lo vi a 20 duros la carga, sò és, lo vi de aquesta terra. La jen morían de fam. En això, ja podeu fer per manera que vosaltres que veniu al món, no ting[ueu] semblan desgràsia.

En lo any 1818 lo oli aribà a vendre's a 4 duros, 17 lliures, 6 diners lo quartà. Ja podeu véurer quantas cosas havem pasadas.

[4] *També nos feyen anar a sometén a totom qui era bo per las armas; y feyen companyias de preferènsias, que ·n deien; fen cap /18 v/ jtans y ofesials y sergentos com la demás tropa.*

[5] *A nosaltres nos prengueren alguna poca de roba.*

Así, durà molt temps que cada dia pasàvan dos vegades y sempre demanaven minjar. També patían molta fam. Algunas ocasions que aribàvan a minjar-se la farina crua; això [h]o feyen los francesos, los que podien trobar-ne.

Los trunfus aribaren a 9 duros, 15 lliures la quartera.

En aquell temps nos posaven, los espanyols, muchas contrubusions que cada mes las feyen pagar. Lo sert és que tot anava de mala manera.

A nosaltres nos varen tenir una mula 35 dias a bagatje.

Y si tens dinés, minja, y si no, ja te pots morir de fam.

[6] *També ab alguns los feien pagar algun préstemo, que avían posat juntas per sacrificar la jen. En això, ellas posàvan tots los pagos perquè no teníam Rei. Y totom robava tan com podia. A nosaltres y alguns de altres, nos posaren préstemos forsosos; y lo que no volia pagar lo que li tetxàvan, lo feien /19 r/ anar pres al castell de Cardona o en altre paratje. A mi me tingueren pres en companyia de mun cusí Riba dos dias perquè no podíam pagar la tatxa que ·ns havían fet, que eren 500 duros a cada un. En això jo los deia que si volían un remat de bastià, que lo aveluesens [sic] y que se'l quedesen y respongueren que no lo volien. En això los digué que si volien gra que fesen venir un home que jo li pagaria lo jornal y pendria blat fins a tenir lo compliment dels 500 duros. Y me respongueren que no volien bastià ni blat, sinó dinés. Podeu pençar quins treballs! Lo sert és que en tres pagas nos feren pagar la sobre dita partida, que la una fou a Sant Ramon, la altre a Solsona y la altre a Cardona. Jo tenia lo pare viu y la mia mare també, y un fill que jo tenia. Y vàrem aribar a fer 5 casades havèn de fugir.*

Això [h]o deixo asentando per recor /19 v/ y memòria dels que aniran venín. Que Déu los fàsia la gràsia no ·ls succeïsce ab ells. Jo Juan Requasens de la Paladella, fill de Joseph Requasens y de Jusepa Requasens y Urgell, de Monmaneu, que al sel sían.

[7] *En aquell temps feien soldats, però ab dinés los treyen, o bé ab cavalls, o bé ab fusells. A mi tingué que anar-[h]i un jermà que tenia y costà per tréurer-lo 600 duros. Y qui volia surtir ab cavalls, tenia que donar 12 cavalls; y qui volia surtir ab fusells, tenia que donar-ne 200. Això és lo que pasava. Després*

ja, qui se'n volia surtir, tenia que pagar 750 duros. En això, las casas, moltes, quedaven aruïnades y la jen casaven los fills molt jòvens, per aruïnar millor las cases. Tot això passà en aquell temps. Després tornà lo rei y encare estiguérem també molt mals perquè sempre nos estaven posan pagos y més pagos, y fer quintas y més quintas, en tal, que las casas quedaven, algunas, sense jen perquè molts se llogaven per soldats, perquè [h]y havia home que li donaven 35 doblés de quatre en 1819. /20 r/

II. Memòria de l'any 1818

[8] *Memòria.* Com en lo any 1818 hi agué un[a] gran secadat que la jen casi no podían moldre, que havían de anar 9 o 10 hores lluny; y se hagueren de fer moltes tahones per moldre. Jo, Juan Requasens, ne vaig fer una y molíam per totom que venia. Las fons, moltes, se axocaren. La del prat, que nosaltres [hi] tenim un ort, que era molt caudelosa, aribà a ser tan aixuta que ni tan sols [h]y havia una llàgrima de aigua, que los que eren nats en aquell temps no havían vist semblan cosa. A la fon de Musa (1) se havia de vetllar la aigua, ab tal, que casi tot se havia axugat. La jen, totom, feya pregàrias o rogativas. En aquell any anàrem los de Monmaneu a Cervera ab profesó, però patírem molt fret, férem los sachs. Al mateix any també treguérem la Mare de Déu de la Creu, patrona nostra, (2) y la baixàrem a la fon de Musa ab profesó. [H]y havia sis o set professons foresteres, ab tal, que ja la jen aribàvan a Musa que encara aribàvan a dal a la fon de Masart. La jen estaven molt espantats de vèurer lo temps com anave. En això, ja podeu vèurer lo que en aquella època de temps va pasar, com va ser molt fret, molt aixut, molta fam y moltas guerras. /20 v/

III. Memòria de l'any 1820

[9] *Memòria.* Com en lo any 1820, lo dia 8 jené, féu molt bon dia, però succeí que lo dia 9, 10 y 11, apenas se girà uns frets que casi nos mata tots los blats y ordis, en particularment la xeixa, casi la mata tota, de manera que alguns [h]o tornaren a sembrar. Això és lo que succeí en lo dit any 1820 los dias sobre dits. [...]

IV. Nota de l'any 1809

[10] *Nota.* Com en lo any 1809 fou la primera vegada que los fransesos vingueren a casa nostra y per poch no ns atràpan a tots; y fou quant vingueren sobre la

(1) La Font de Mussa -aquest és el seu nom-, sota el poble, és l'origen d'una riera que vessa les aigües a la dreita del riu Anoia.

(2) La festa se celebra el darrer diumenge de maig.

nostra festa /21 r/ major, que és als primers de setembre, sempre lo diumenge primer de dit mes. (3) En això trobaren molt recapte, que se'n portaren, entre casa nostra y casa Riba, entre gallinas, capons, pullastres, ànachs, galls de Yndia; en tot, eren, los que se'n portaren, pasats de 250 caps. Després, a casa nostra, nos atraparen un multó casi sensè y dues cuixes de carn rustida que avia quedat de la festa major, y molt pa y una olla de llart y diferentes altres cosas. Jo los veijé venir, però pensava que eren tropa nostra, y eren fransesos de cavall; y veien-los venir, determino fer marxar lo bastià y los tusinos y lo carro y mulas, posand-[h]i alguna poca de roba dintre; y marxà ab lo carro lo moso y mun fill Joseph y lo pare y la mare. Y jo y un jermà meu nos quedàrem a casa per vèurer lo que seria. En això, jo vaig donar a la mia mara dues bosas ab 300 duros, 6 envan o 6 anrera, y ella se quedà una mica andera del carro; y aribaren al mateix temps los fransesos y la atraparen y li /21 v/ prengueren tots los dinés sens deixar-li'n un. Y també etrepren al pare y li prengueren 16 duros, però no ·ls feren dingun dany. Y jo y mun jermà tinguérem que fugir a més corre, ab tal, per poch no ·ns atràpan. Y ·ns ampaitaren ab los cavalls més de mitja ora, però no ·ns pogueren agafar. Als Ribas també als atraparen y als prengueren molta cosa, y també als prengueren 3 animals, y per poch, tots. Y nosaltres los vam salvar, no sé com, al mitg de un bosch, jo, Juan Requasens y Joseph Requasens, jermà.

V. Nota de l'any 1820

[11] Nota. Com en lo any 1820 los frets nos matà los blats, que tinguérem de tornar a sembrar molta part de trosos de pàmula. Jo tenia en la nostra ysenda 18 quintàs de xeixa sembrada y ne cullírem 15 quintàs. Y los matà a tans de abril de dit any 1820. Això és memòria.

VI. Any 1821

[12] Vui, dia 21 agost de l'any 1821, me han entrat a l'hort del prat [a] agafar una llebre, esén murallat. [H]y entraren Juan Queral y Mají Queralt y Falip Urgell, de Munmaneu.

[13] Vui, dia 18 de 7embre de l'any 1821, han entrat a l'hort del prat y tot ho han fet malber, so és, todas las verduras y una prunera, fins han tirat un rotllo de paret a terra y han trencat lo menos 25 teula[s]. /22 r/

(3) La festa major del primer diumenge de setembre és en celebració de la Mare de Déu de Gràcia.

VII. Any 1823. De la Revolució Absolutista

[14] *En lo any 1823 hi hagué una gran rebulasió de jen, los huns éran malisianos y los altres realistas. Nosaltres no éram de ninguna part, però nos varen fer molt mal. A mi, Joan Requasens, se me'n portaren pres 3 o 4 vegades, y cada vegada me feren fer un pago. Después nos prengueren a mi y mun fill. Ab la nit se'ns anportaren cap a Servera y ans ficaren dins a la presó ab companyia de altre gen. Y per surtir de la presó nos feren pagar 50 duros; y això [h]o féu lo Sr. Pau Mirallas de Cervera.*

També se me'n portaren altre dia pres a dal del castellet per afusellar-me. Ja me tenían ajunullat y después me demanaren 64 duros y me'n feren pagar 32; y això [h]o féu lo ereu Miquel de Llidàs. Lo demás que se'n portà de roba y altre cosa, també valia mols dinés, y també volia matar mun fill Joseph, però que al Senyor no ho permeté.

També lo dia 24 juliol mataren lo batlle de Monmaneu, que era Manuel Solé, y lo tiraren a la bassa que quasi ja acababa de morir. Y aquella nit també nos volían matar a nosaltres y alguns de altres, però Déu no ho permeté. A l'andemà me pasaren pres per Monmaneu y se me'n portaren cap a la Tallada y dret a San Martí, que era lo dia de san Jaume. Y tinguérem de fugir perquè los realistas y fransesos ja venían al derera; tinguérem que marxar cap a Targa y allí me deixaren anar fen-me pagar 40 duros. Molts altres treballs pasàrem, que no podíam estar segurs a nostras casas. Pensau lo que pateríam. /22 v/

VIII. Any 1828. De la Guerra dels Malcontents

[15] *En lo any 1828 [h]y hagué una altre rebulasió que era de jen que per nom ne dèian carlins y realistas, que aquestos cridaven viva la religió y viva Carlos. Y los realistas y carlins, tots anaven contra lo rey, lo que tingué que venir a Catalunya ab molta forsa de tropa per aquietar la cosa. També tinguérem de fugir y durmírem tres nits al ras, però lo rey tot ho aquiata. Feren unas grans festas en Barcelona. Las anàrem a vèurer. Después, quan se'n tornà, va pasar per esta y gurnírem unas ercadas de boxos per pasar que estaven molt bé, ab una rengla de pins per cada part. Después passà a Zaragosa, Pomplona y Vitòria.*

[16] *També estàvem ab uns grans treballs y molts temors, perquè també agaraven la jen y los fèiyan pagar lo que volían, tan si ho tenían com si no. Espotllaren fàbricas de panyos, però a Tarrasa no hi pogueren entrar, que prou [h]y maldaren. En Manresa feren molt mal ab alguns, y ab altres plobacions [sic] lo mateix. /23 r/*

APÈNDIX

El fet que en aquestes breus memòries aparegui la figura del capitost Pau Miralles de Cervera i la casualitat que em posà al davant un romanç dedicat a la seva mort, m'empenyen a fer l'edició d'aquests versos, un exemplar dels quals, impresos en full volander, es troba en el Fons Bonsoms de la Biblioteca de Catalunya, núm. 2055.

POR LA LEY, Y POR EL REY, MURIO D. PABLO MIRALLES

Fijas en el corazon
estas palabras tengamos,
con las que todos lloramos
con una triste cancion.
Proclamemos de continuo
muera la constitucion.

Un Coronel Valenton
estas palabras gastaba,
siempre quando conversaba:
(ponedlas en atencion) &c.

Cierto no por inchazón
me gusta el batallar,
sino que quiero guardar
lo que dicta la razon &c.

Yo no voy por ambicion,
defiendo la justa ley
á Fernando nuestro Rey
sin de empleos pretencion. &c.

Ni por llenar el bolsón
me levaté con la gente,
sinó que tube en la mente
proteger la Religion &c.

Ni tampoco vocacion
tube de comer regalos,
sinó de perseguir malos
por hallar su destruccion &c.

Ni por dormir en colchón
á fin de estar descansado
peleo muy animado
con todo mi batallón &c.

Esta fué la locucion
que tenia cada instante
el Miralles comandante
muy lleno de compasion &c.

Pues haciendo la mencion
de la muerte tan cruel
que pagó, siendo tan fiel,
nos causa lamentacion &c.

Un molesto aguijón
nos pica continuamente,
al pensar que de repente
pereció sin compasion &c.

Mas crueles que Nerón
fueron los que le mataron
al tiempo en que le pillaron
sin concederle prision &c.

Por mi no hay defencion
dijó [sic] yo no puedo mas
los Caballos adetrás
corren por mi perdicion &c.

Visto la terminacion
y de su fuga el postrero
señaló con el sombrero
su llorable rendicion &c.

Por Dios pediste perdon
Miralles cuando fuiste
en aquel momento triste
suplicabas compasion &c.

Fuera fuera compasion,
volvamosle mal por bueno,
respondieron ¡que veneno!
tubo Porta ¡que bribon! &c.

Que muera sin remision
cortemosle la cabeza,
le digeron ¡Que tristeza!
nos causa esta funcion &c.

En vuestra disposicion,
aqui me teneis presente
si he de morir de repente
por Dios pido confesion &c.

Fuera fuera confesion
respondieron los tiranos
¡Que perversos Christianos
los que le mataron son! &c.

Llora llora Division,
llora llora tu Cervera,
de la Muerte ten quimera
de D. Pablo tu Patron &c.

Esta tan sangrienta accion
segun estilos de Guerra
usados en toda Tierra
merece condenacion &c.

En el fin y conclusion
pensad, constitucionales,
contra de los liberales
há de quedar sucesion &c.

Pues su hijo la legion
ahora vá gobernando
para matár al nefando
que vá contra del Borbon &c.

Al palacio de Pluton
con las armas de christiano
hechará todo villano
con un grande repujon.
Proclamemos de continuo
muera la constitucion.

Fou imprès a «Manresa: *Por Ignacio Abadal, Impresor del Gobierno Real
calle de S. Miguel*».

